

Віта Турська

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЗМІСТ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОНЯТТЯ «ПРАВА ТВАРИН»

The article investigates the issues of formation of the concept of «animal rights» as well as the study of the content of this concept and its characteristics. Author has analyzed existing in modern day legal science points of view different scientists who examined this issue. A conclusion is done that no legislative recognition of the concept of animal rights in Ukraine. During the last two centuries, the status of animals has changed from disempowered in which animals could be caused suffering in any way in its sole discretion its owner, to this, when it comes to equal moral rights of people and animals. Animal Rights - protected by morality and law needs, aspirations and interests of animals that are regarded as moral partners. Animal rights as the part of the concept of human nature are an important section of environmental ethics. World experience in the field of treatment of animals, primarily legislative recognition of the creatures of the natural rights must be the prospect of legislative regulation of the treatment of animals in Ukraine.

Key words: animal abuse, animal rights, the rights of nature, environmental ethics, ethology, zoopsychology.

Права тварин – поняття, що означає турботу про гуманне ставлення до нелюдських істот. Моральні й політичні проблеми, пов'язані з тваринами, розглядалися в рамках багатьох різних філософських доктрин і метафізичних учень ще з тих часів, коли стали записувати людські думки, – починаючи від грецьких міфів, філософії платоніків та неоплатоніків і юдео-християнства до гуманістів епохи Відродження, філософів і раціоналістів доби Просвітництва (Канта, Декарта), Єремії Бентама та інших утилітаристів XIX ст. і закінчуючи нинішньою епохою, коли свобода, благополуччя, права і захист тварин стали спільною, хоч і спірною, темою праць з антропології та етики. Основні питання, які розглядають у ході суперечок про тварин і їх моральний статус, є такими: чим виправдовується панування людини над іншими створіннями? На яких підставах люди дозволяють собі вбивати, поїдати, спричиняти біль й обмежувати свободу пересування нелюдських істот та ін.¹ Для того, аби дослідити та охарактеризувати поняття прав тварин, необхідно дослідити зародження концепції прав тварин в історії зоозахисного руху та становлення науки зоопсихології, яка лягла в основу концепції прав тварин та напряду пов'язана зі становленням руху за права тварин.

Теоретичну базу заявленої проблематики складають праці В. Е. Борейка, Т. Р. Короткого, А. В. Гриня, В. Агафонова, К. Стоуна, П. Сінгера та ін. Метою статті є дослідження генезису поняття прав тварин у правовій науці.

З часів Декарта, чия концепцію поведінки тварин можна охарактеризувати однією його фразою: «Немає сумніву, що тварини не мають ніяких справжніх почуттів, ніякої справжньої пристрасті, як ми, вони тільки автомати, хоч і незрівнянно досконаліші будь-якої машини, зробленої людиною», минуло 400 років. Також афоризм, який належить Рене Декарту – *Animal non agit, agitur* («Тварина може бути лише об'єктом, а не суб'єктом дії»), заперечує право тварини бути особистістю. Погляди Декарта мали велику підтримку аж до середини XIX ст. серед зоопсихологів. Зоопсихологія – це наука про психічну діяльність тварин, її прояви, походження і розвиток у видовому та індивідуальному аспектах. У психічній діяльності відображається сприйняття світу тваринами і ставлення до нього, яке виявляється в зовнішній поведінці, доступній спостереженню з боку.

Одним із перших зоопсихологів можна вважати Арістотеля. Він вважав, що тварини мають психічні здібності, аналогічні психічним здібностям людей, та визнавав розбіжності у психіці тварин різних видів. Відмічав у тварин наявність пам'яті, почуттів, здатності до навчання та розділяв психіку тварин і психіку людей. Погляди Арістотеля випередили час. Аналогічних

¹ Права тварин. <<http://slovopedia.org.ua/40/53407/261269.html>>.

висновків дослідники дійшли лише в середині XVIII ст. Засновником сучасної зоопсихології можна вважати Ж. Бюффона, який створив 36-томну працю, присвячену життю тварин. Можна стверджувати, що він почав систематично збирати фактичний матеріал з етології¹.

Наука етологія (від грецького слова «етос» – норів, звичай) появилася лише на початку XX ст. Дана наука вивчає причини й особливості поведінки організмів у всіх її проявах. Цей розділ зоології займається всіма аспектами поведінки тварин, але найбільшу увагу приділяє питанням взаємин між ними, завоювання ними певного соціального статусу². Прямий зв'язок зоопсихології та етології з правовим регулюванням поводження з тваринами можна знайти в сучасних міжнародних правових документах. Зокрема, Європейська конвенція про захист домашніх тварин оперує поняттям «етологічні потреби тварин»³.

В історії зоозахисного руху можна виділити три основні ідеологічні напрями, яких послідовно дотримувалися зоозахисники, починаючи з XIX ст. Перший характеризується обмеженням жорстокості щодо тварин. Саме тому перші зоозахисні товариства називалися «товариства проти жорстокості до тварин» чи «товариства заступництва тварин». Тобто на початку XIX ст. боротьба велася із самим неприйнятним та цинічним ставленням до тварин.

Починаючи із середини XX ст., був розроблений новий ідеологічний напрям, який ґрунтувався на забезпеченні благополуччя тварин. Даний напрям зародився на теренах Європи та Америки. Це був надзвичайно вагомий крок, який переносив захист тварин на якісно новий рівень. Йшлося про новий етап ставлення до тварин, який передбачав достатній рівень благополуччя тварин та відповідав їхнім фізіологічним і біологічним потребам.

Саму сучасну та передову ідеологію зоозахисного руху розробили у 1980-х роках такі філософи-зоозахисники, як: Том Реган, Пітер Сінгер та ін. Вона ґрунтується на захисті прав тварин. Метою даної ідеології є визволення тварин від рабства людей та захист основних прав тварин – на життя, свободу, захист від страждань. Австралійський філософ Пітер Сінгер уперше висунув аргументи про звільнення тварин 5 квітня 1973 р. у своїй рецензії на книгу «Тварини, люди і мораль» для «Нью-Йоркського книжкового огляду». Його ідеї стали опорними у становленні руху за права тварин⁴. Надалі рецензія Пітера Сінгера переросла в окрему книгу «Звільнення тварин», яку сьогодні зоозахисники справедливо вважають «біблією» сучасного руху за права тварин.

Публікація «Визволення тварин» у 1975–1976 рр. у США та Великій Британії відповідно викликала різке підвищення інтересу серед учених до прав тварин. Том Реган писав 2001 р., що філософи за останні двадцять років написали про права тварин більше, ніж за попередні дві тисячі. У фундаментальному «Керівництві по бібліографічних джерелах про права тварин» Роберта Гарнера десять сторінок вміщують список усіх філософських праць про права тварин до 1970 р. і тринадцять сторінок – за період від 1970-го до 1980 р.⁵

Не лише правники, а й багато філософів звертали увагу на те, що основні тенденції розвитку людства останніми століттями визначалися економічною парадигмою, яка створює споживачьке ставлення людини до світу. «Природа у філософії права нового часу завжди залишалася безправною», – пише В. Хесле⁶. Про проблему осмислення своєї єдності з природою говорили багато філософів. Так, відповідно до В. І. Вернадського людина, як і всякий живий організм, є функцією біосфери. А. Швейцер вважав, що етика полягає в тому, щоб виказувати рівне благоговіння як перед своїм, так і перед будь-яким іншим життям. Саме в цьому полягає моральність. Добро, за А. Швейцером, – це те, що служить збереженню та розвитку життя, зло – те, що знищує життя чи перешкоджає йому. Сучасний філософ-богослов Е. Лінзі вважає, що людина наділяється особливим даром Бога, вона може робити те, що не можуть робити інші істоти, – шанувати, поважати та радіти всім божим створінням.

Свій вклад у становлення концепції прав тварин вносять і біологи. Сучасні досягнення вчених у суміжних галузях між біологічними та соціальними науками, наприклад у соціальній етології, соціобіології, сприяють новому розумінню тварин як створінь, які перебувають у близькому

¹ Никольская, А.В. (2011). *Зоопсихология и межвидовая психология*. Москва: Эксмо, 21.

² Екологія життя. <<http://www.ecolive.com.ua/ecoterm?title>>.

³ Буткевич, О.В., Короткий, Т.Р. (2013). *Європейська конвенція про захист домашніх тварин*. Одеса: Фенікс, 11.

⁴ Singer, P. «Animal liberation». <www.nybooks.com/articles/article-preview?article_id=9900>.

⁵ Regan, Tom. (2001). *Defending Animal Rights*. University of Illinois Press, 67.

⁶ Хесле, В. (1994). *Философия и экология*. Москва: АО «Ками», 24.

спорідненні з людиною. Погляд людей та суспільства змінюється. Когнітивні (пізнавальні) здібності активно досліджуються в наші дні у тварин.

Права тварин – ідея про рівноцінність головних потреб людей і тварин (наприклад, потреби уникати болю, зберегти своє життя)¹. Автори теорії прав тварин дотримуються різних філософських та правових точок зору, проте всі в цілому єдині в тому, що тварин не можна розглядати як приватну власність і використовувати для отримання їжі, одягу, в індустрії розваг і наукових експериментах, а деякі права, наприклад право на життя та захист від заподіяння тілесних ушкоджень та моральної шкоди, повинні бути юридично закріплені за тваринами. У концепції прав тварин отримала свій розвиток ідея справедливості щодо тварин, згідно з якою єдиним етичним підходом до проблеми вважається справедливе ставлення до всіх живих істот. Хоч теорія прав тварин в основному відрізняється від умов добробуту тварин, існує значний розрив між теорією прав тварин і соціальним явищем, яке ми називаємо «рух за права тварин». Сучасний рух захисту тварин не зміг перевести теорію прав тварин в практичну і теоретично послідовну стратегію для соціальних змін.

На даний момент існує два основних філософських підходи до питання про права тварин: утилітарний і правовий. Першого дотримується професор біоетики Принстонського університету Пітер Сінгер. Другого – почесний професор філософії Університету Північної Кароліни Том Реган і професор права та філософії Рутгерської школи права Ньюарка Гері Франсіон.

Сінгер не підтримує концепції природного права і того, що тварини можуть володіти ними. Замість цього він вважає, що коли ми обдумуємо можливі наслідки нашого вчинку, щоб визначити, чи буде він етичний чи ні, першорядні потреби тварин (особливо потреба уникнути болю) повинні розглядатися як не менш цінні, ніж схожі потреби людей. Тобто страждання істот, людської вони природи чи ні, рівні між собою. І немає ніякого морального обґрунтування, щоб вважати одні з них важливіші від інших. Реган і Франсіон, навпаки, не концентруються на наслідках. Реган стверджує, що тварини – це, як він їх називає, «суб'єкти життя» і тому мають бути наділені природними правами, які не можна ігнорувати. Франсіон – що у тварин є лише одне право, яке потрібно узаконити: право не бути чиеюсь власністю. Все інше послідовно випливає з цієї зміни парадигми. Отже, аболіціоністи дотримуються правового підходу, однак закликають законодавчо закріпити за тваринами тільки одне право – право не бути чиеюсь власністю. Вони вважають, що заборона брати у власність живих істот може стати ключовим рішенням для зменшення страждань тварин. Гері Франсіон стверджує, що фокусування на «добробуті тварин» може насправді тільки погіршити становище тварин, бо зміцнює власницький погляд на них і дає суспільству можливість спокійно їх використовувати.

Необхідно зазначити, що в Україні не існує такого поняття, як права тварин, до того ж відповідно до ч. 1 ст. 180 Цивільного кодексу України тварини є особливим об'єктом цивільних прав і на них поширюється правовий режим речі, крім випадків, установлених законом.

Франсіон називає організації, які дотримуються ідеї «благополуччя тварин», наприклад PETA, «новими велфарістами». «Люди за етичне ставлення до тварин», PETA – організація, що веде боротьбу за права тварин. В основі зоозахисних принципів організації лежить переконання (періодично критиковане), що тварини мають права і заслуговують того, щоб їхні основні інтереси були враховані незалежно від того, чи приносять вони користь людям. На переконання прихильників організації, тварини здатні страждати і прагнуть самостійно вести власне життя. Тобто організація вважає, що люди не мають права використовувати тварин для їжі, одягу, розваг, дослідів і будь-яких інших цілей. Автори книги «Права тварин» Тамара Ролліф та Дженіфер Харлі стверджують, що дана організація має більше спільного із захисниками тварин XIX ст., ніж з рухом за права тварин. Існує думка, що у США не існує повноцінного правового руху за права тварин, бо увага приділяється в основному «їх благополуччю», що має зовсім інший юридичний зміст.

Деякі фахівці не згодні з теорією захисту права природи, наполягаючи на тому, що наявність прав обов'язково передбачає наявність обов'язків. Саме тому вовки та конвалії не можуть мати прав, бо в них немає обов'язків². Однак Холмс Ролстон III в пух і прах розбиває таку точку зору: «Вважати права та обов'язки взаємними означатиме те, що лише моральні посередники будуть прийматися до уваги етичними міркуваннями. Але ж борг існує і стосовно тих людей, хто не може

¹ Roleff, T. (1999). *The rights of animals*. Greenhaven Press, Inc., PO Box 289009, San Diego, 17.

² Борейко, В.Е. (2011). *Настольная книга зоозащитника*. Киев: Логос, 22.

за себе постояти або відстояти свою позицію... Моральність потрібна завжди, коли уразливого треба захищати від посягань сильного»¹.

«Сама правова практика, – справедливо вважає російський екологічний юрист А. В. Гринь, – обганяючи теорію під тиском відповідних потреб, непомітно розвивається в бік сприйняття біологічних видів як носіїв природних прав»².

Американський екоюрист Крістофер Стоун у своїй праці, яка стала класичною, «Чи повинні дерева мати права?» писав: «Природні об'єкти мало враховуються заради них самих і в законі, і в народних рухах. Безправ'я природного навколишнього середовища може і повинно змінюватися. Природні об'єкти не мають прав не тому, що вони не можуть говорити. Корпорації, держави, володіння, немовлята, муніципалітети, університети теж не можуть говорити. За них говорять юристи (...). Якщо людська істота стає немічною і має справи, з якими вона некомпетентно впорається, суд призначає людину, якій надаються повноваження управляти справами некомпетентного. Вчиняючи так, ми, по суті, робимо природний об'єкт за допомогою його піклувальника юридичною сутністю, компетентним зібрати позови про збитки і подати їх перед судом (...). Піклувальник переконував би суд у шкоді, у даний час не визнаній, – смерті орлів і неїстівних крабів, стражданні морських левів, зникнення з поверхні землі птахів, які не мають комерційної цінності, загибелі територій дикої природи...»³.

Можна стверджувати про те, що К. Стоун обґрунтував практичне застосування чисто теоретичної ідеї прав тварин (природи). Він стверджує, що природні об'єкти володіють правами, тобто є правоздатними спочатку (від народження). Те, що вони не є дієздатними, не заважає захищати їхні права в суді їхнім опікунам або захисникам, наприклад природоохоронним організаціям. Так само, як опікуни захищають у судах права недієздатних людей – безпомічних старих, немовлят, розумово відсталих людей. Додання диким тваринам і рослинам прав не означає припинення їх використання (як і люди, що володіють правами, продовжують один одного використовувати), а тільки припиняє їх використання зі зловживанням (експлуатацію). Право – це регулятор суспільних відносин. У цьому разі права тварин регулюватимуть відносини людей з тваринами.

Концепція прав тварин та інших природних об'єктів здавна була притаманна різним культурам, релігіям і народним поглядам. Так, у Карпатах місцеве населення вважало, що кожен ведмідь має право задерти 10 голів худоби. Якщо ведмідь задер менше, ніж 10 голів худоби, його не вбивали⁴. У північноамериканських індіанців права деяких диких тварин, наприклад лосося, прирівнювалися до прав цілої нації. Права тварин здавна підтримувалися буддизмом. У своїй статті «Дебати з приводу Закону про крадіжку лісу» поняття моральних прав дерев впровадив К. Маркс. Про захист прав тварин говорив визволитель негрів з рабства Президент США А. Лінкольн. 1894 р. німецький суддя Брегенцер написав книгу про юридичні права тварин, 1983 р. подібну – англієць Сольт.

У Росії про права тварин одним із перших, 1898 р., заявив активіст Російського товариства захисту тварин А. Дарон. 1899 р. вийшла книга пітерського юриста С. Фішера «Людина і тварини. Етико-юридичний нарис», у якій автор говорив про необхідність визнання «правової особистості тварин». 1903 р. у Москві видається книга приват-доцента Московського університету П. В. Безобразова «Про права тварин». На захист прав тварин на початку ХХ ст. виступали такі видатні люди, як: видавець Л. Толстой, В. Г. Чертков, І. І. Горбунов-Посадов, професор А. П. Семенов-Тян-Шанський.

2003 р. Київський еколого-культурний центр провів міжнародну конференцію «Природні права тварин», на якій була прийнята, а пізніше опублікована низка декларацій про права природи⁵.

¹ Ролстон, Х. (2005). Долг в отношении исчезающих диких видов. *Гуманитарный экологический журнал*, 2, 51.

² Гринь, А.В. (2007). Естественные права биологических видов. *Гуманитарный экологический журнал*, 10, 2.

³ Стоун, К. (2001). Должны ли деревья иметь права? *Гуманитарный экологический журнал*, 1, 57.

⁴ Васидлов, Ю. (2006). Украинские народные корни концепции прав природы. *Гуманитарный экологический журнал*, 2, 85.

⁵ *Декларация прав природы* (2003). Киев: КЭКЦ, 15.

У цей час, за даними соціологічних досліджень у Росії та Україні, близько 70% опитаних підтримують ідею прав тварин¹.

Права природи – найважливіший розділ екологічної етики. Права тварин є частиною концепції прав природи, важливим розділом екологічної етики. Екологічна етика – це вчення про етичне ставлення людини до природи, що ґрунтується на сприйнятті природи як члена морального співтовариства, морального партнера (суб'єкта) рівноправності й рівноцінності всього живого, обов'язків людини перед природою, а також обмеження прав і потреб людини². Права природи – потреби, домагання, інтереси природи, розглянутої як моральний партнер, захищаються морально і законом.

Як справедливо вважає російський екоюрист В. Агафонов, права природи можна розглядати в об'єктивному і суб'єктивному сенсі. Право природи в об'єктивному сенсі – це система правил поведінки, система регулювання суспільних відносин з природою. Право природи в суб'єктивному сенсі – це визнане домагання будь-якої живої істоти на яке-небудь благо, якийсь інтерес у чому-небудь. В основі права лежить домагання живої істоти³. Можливо й таке формулювання: право природи – це узаконена мораллю чи законом можливість природи мати які-небудь претензії та інтереси. Мати право – означає мати претензії на щось і щодо когось, до визнання якого закликають правила чи в разі з моральними правами – принципи освіченої совісності.

Ще в часи Є. Бентама етики вважали, що правами володіють тільки ті живі істоти (вищі тварини: ссавці й птиці), які відчують біль або мають розум. Однак нині наділення правами поширилося на всі без винятку живі істоти, включаючи мікроорганізми. Річ у тім, що всі вони мають здатність до харчування і росту, дихання і самозахисту, до свідомих бажань і надій, прагнень та імпульсів, волі до життя; властивості та нахили, подібні цим, визначають їхній інтерес. А хто має інтереси, той потребує прав для захисту. Камінь, на відміну від білки або ромашки, не має здатності до харчування і росту, не має інтересів у цьому, а значить, не може володіти правами щодо їх захисту.

За всіма живими істотами на рівні видів і особин можуть бути визнані такі права. На рівні видів: право на існування; право на відшкодування шкоди з вини людини; право на генетичну різноманітність; право на процвітання. На рівні особин: право на життя; право на природну свободу; право на захист від страждань з вини людини; право на необхідну для життя частку земних благ; право на генетичну різноманітність; право на відсутність відповідальності перед людиною; право на опіку (для домашніх і сільськогосподарських рослин і тварин).

Концепція прав тварин набуває дедалі більше прихильників. Вагомим кроком до визнання прав тварин можна назвати прийняття Кембриджської декларації про свідомість, у якій йдеться, що люди не унікальні у володінні неврологічними механізмами, які генерують свідомість, а разом з нею й умисну поведінку⁴. Документ був прийнятий у липні 2012 р.

Відповідно до Кембриджської декларації свідомість властива всім ссавцям, усім птахам і багатьом іншим тваринам, зокрема деяким членистоногим і головоногим молюскам (наприклад, восьминогам та кальмарам). Однак учені не заявляють, що свідомість, як і здатність відчувати задоволення і біль, у тварин і людини абсолютно однакова. Дослідники дотримуються точки зору, що вони дуже схожі. Так, наприклад, якщо собака відчуває біль чи радість, у його мозку активуються нервові структури, подібні до тих, що активуються в мозку людини, коли вона відчуває страх, біль або задоволення. На думку авторів декларації, вона написана, насамперед, для громадськості, а не для вчених. Дослідники сподіваються, що наукове визнання існування свідомості у тварин допоможе зупинити зловживання мільйонами живих створінь.

Ще Ч. Дарвін стверджував, що «тварини володіють певними здібностями до розумової діяльності» і що «різниця між психікою людини та психікою вищих тварин, яка б вона не була велика, – це, звичайно, різниця у ступені, а не в якості», і відкидав думку про те, що тварини порівняно з людиною перебувають на значно нижчому рівні психічного розвитку.

Права тварин можуть бути моральні (природні) і юридичні. Моральні права захищаються мораллю, звичаями, традиціями, а юридичні права – законом. Наявність у живих істот моральних, а

¹ Борейко, В.Е. (2005). *Прорыв в экологическую этику*. Киев: КЭКЦ, 4-е изд., 38.

² Борейко, В.Е. (2008). *Этика и практика охраны биоразнообразия. Охрана дикой природы*, 56, 18.

³ Агафонов В. (2003). *Права природы: рождение концепции. Гуманитарный экологический журнал*, 5.

⁴ Кембриджська декларація про свідомість. <<http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/kembridzhska-deklaratsiya-pro-svidomist>>.

потім і юридичних прав (хоча б для початку на рівні видів), на думку російського екологічного юриста А. В. Гриня, має далекосяжні наслідки для природоохоронної практики. По-перше, біологічний вид перестає бути власністю. Жодна фізична або юридична особа не може ним володіти. По-друге, позначені права суб'єктності біологічних видів і популяцій наділяють їх громадянськими правами і включають розвинений механізм правового захисту. І не тільки майнових інтересів, якщо популяція зазнала збитків. Якщо завдана шкода суб'єктові права незворотна, то включається, наприклад, кримінальне законодавство за фактом геноциду. По-третє, будь-який біологічний вид, а не тільки людина, може стати власником деяких фінансових активів, які можуть накопичуватися в місцевих або національних бюджетах саме для їх охорони.

У самій природі прав, як і екологічної етики, не існує. Тобто в природі прав немає, але в природі (живих істот) – є. Тварини не можуть порушувати прав один одного. Права тварин – це чисто людська, штучна конструкція, і вона існує тільки у відносинах або між людьми, або у відносинах людей з тваринами. Права тварин захищаються від насильства з боку людини і держави, а не від насильства з боку інших тварин, наприклад хижаків. Більше того, тварини не відповідають за свої вчинки, коли порушують людські закони. Відповідно за свою поведінку вони не можуть бути покарані або переслідуватися іншим чином.

2006 р. в Україні набрав чинності Закон України «Про захист тварин від жорстокого поводження». Щороку права тварин отримують дедалі більше визнання в людей. У США курс про права тварин читається в 25 вузах і з 1984 р. діє організація «Юристи за права тварин». 25 червня 2008 р. Парламент Іспанії вперше у світі затвердив права тварин. У даному разі право на життя, свободу і захист від непотрібних страждань з вини людини отримали тільки людиноподібні мавпи. Тепер вони не можуть бути предметом купівлі-продажу, їх не можна використовувати в цирках, для дослідів і в рекламі. Важливість цього кроку для розвитку екологічної етики та захисту тварин важко переоцінити¹. У 1990-х роках у Швейцарії була внесена поправка до Конституції з приводу охорони всіх живих істот, у тому числі й рослин². Тепер охочі придбати собаку повинні пройти чотирирічний курс з догляду за тваринами, рибалки повинні вчитися ловити рибу гуманними способами, не можна утримувати рибок в акваріумі, прозору з усіх боків.

На початку 2000-х років в Еквадорі була прийнята нова Конституція, в якій визнаються (мабуть, уперше у світі) права екосистем. Таким чином, еквадорські ріки й ліси не просто державна власність, а моральна одиниця з правами на існування та відновлення. Німеччина кілька років тому першою у світі включила у свою Конституцію ст. 2-А, присвячену захисту тварин. Конституція Індії вимагає етичного ставлення до тварин. У Конституції Австрії появилися слова: «Держава захищає життя і благополуччя тварин унаслідок особливої відповідальності людей щодо тварин як своїх братів».

У світовій судовій практиці вже появилися прецеденти розглядання в суді позовів на захист прав диких тварин. В Японії окружний суд префектури Кагошіма задовольнив позов про анулювання дозволу на вирубку лісу. Позивачами за позовом були названі представники місцевої фауни, у тому числі амаміський заєць. Окружний суд Нагасакі задовольнив позов та висунув рішення про зупинення будівельних робіт у затоці Ісхая. Позивачами виступали сама затока і п'ять видів місцевої фауни.

Ознайомившись з різними точками зору про існування прав тварин, можна дійти висновку, що у тварин є права і вони мають право на життя вільне від страждань. Протягом останніх двох століть статус тварин змінився з безправного, в якому тваринам могли бути спричинені страждання будь-яким способом на власний розсуд її господаря, до такого, коли вже йдеться про рівність моральних прав людей та тварин. Права тварин – захищені мораллю і законом потреби, домагання, інтереси тварин, що розглядаються як моральні партнери. Права тварин є частиною концепції прав природи, є важливим розділом екологічної етики.

Як уявляється, моральна рівність людей та тварин лежить в основі питання про права тварин. Світовий досвід у сфері поводження з тваринами, насамперед законодавчого визнання за живими істотами природних прав, має бути перспективою законодавчого регулювання поводження з тваринами в Україні. На жаль, при сучасному рівні життя нашої держави поки неможливо здійснювати на практиці захист усіх наведених вище прав тварин. Однак ми повинні прагнути до

¹ Снежкин А. Обезьян уравнили в правах с человеком. <www.gazeta.ru>.

² Switzerland's green power revolution: ethicists ponder plant's rights. <www.online.wsj.com>.

цього в майбутньому. Як приклад, можна провести аналогію з правами людей іншого покоління (соціальними, економічними, культурними). Ці права для багатьох держав поки нездійснені, бо для їх задоволення знадобилися б величезні кошти. Однак, задекларувавши їх, держави продемонстрували, що вони будуть вживати заходів для виконання цих прав у майбутньому. І хоч в Україні не існує поняття «права тварин», (відповідно до українського законодавства тварини – це речі, приватна власність), визнання прав тварин як соціально-культурної категорії стане однією з найбільш промовистих ознак розвиненості та свідомості нашого суспільства.

References

1. Agafonov V. (2003). Prava prirody: rozhdenie koncepcii. *Gumanitarnyj ehkologicheskij zhurnal*, 5.
2. Borejko, V.E. (2005). *Proryv v ehkologicheskiju ehtiku*. Kiev: KEHKC, 4-e izd.
3. Borejko, V.E. (2008). Ehtika i praktika okhrany bioraznoobrazija. *Okhrana dikoj prirody*, 56.
4. Borejko, V.E. (2011). *Nastol'naja kniga zoolozhchitnika*. Kiev: Logos.
5. Butkevich, O.V., Korotkij, T.R. (2013). *Jevropejs'ka konvencija pro zaxist domashnikh tvarin*. Odesa: Feniks.
6. *Deklaracija prav prirody* (2003). Kiev: KEHKC.
7. Ekologija zhittja. <<http://www.ecolive.com.ua/ecoterm?title>>.
8. Grin', A.V. (2007). Estestvennye prava biologicheskikh vidov. *Gumanitarnyj ehkologicheskij zhurnal*, 10.
9. Kembriidzh's'ka deklaracija pro svidomist'. <<http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/kembriidzh's'ka-deklaratsiya-pro-svidomist>>.
10. Khesle, V.(1994). *Filosofija i ehkologija*. Moskva: AO «Kami».
11. Nikol'skaja, A.V. (2011). *Zoopsikhologija i mezhvidovaja psikhologija*. Moskva: Ehksmo.
12. Prava tvarin. <<http://slovopedia.org.ua/40/53407/261269.html>>.
13. Regan, Tom. (2001). *Defending Animal Rights*. University of Illinois Press, 67.
14. Roleff, T. (1999). *The rights of animals*. Greenhaven Press, Inc., PO Box 289009, San Diego, 17.
15. Rolston, KH. (2005). Dolg v otnoshenii ischezajushchikh dikikh vidov. *Gumanitarnyj ehkologicheskij zhurnal*, 2.
16. Singer, P. «Animal liberation». <www.nybooks.com/articles/article-preview?article_id=9900>.
17. Snezhkin A. Obez'jan uravnjali v pravakh s chelovekom. <www.gazeta.ru>.
18. Stoun, K. (2001). Dolzhny li derev'ja imet' prava? *Gumanitarnyj ehkologicheskij zhurnal*, 1.
19. Switzerland's green power revolution: ethicists ponder plant's rights. <www.online.wsj.com>.
20. Vasilov, Ju. (2006). Ukrainskie narodnye korni koncepcii prav prirody. *Gumanitarnyj ehkologicheskij zhurnal*, 2.